

Hakları: Başlangıçtan Osmanlı Dönemine Kadar, İstanbul 1992, I, 377-385); "Türkiye Selçuklularının Kestirdikleri Paralardan İlk Örnekler" (*Hakkı Dursun Yıldız Armağanı*, Ankara 1995, s. 91-97). Ayrıca *İslâm Ansiklopedisi*'nde "Zengi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde "Adakale", "Ahdâs", "Aksungur", "Aksungur el-Porsukî", "Alçı", "Ali Küçük", "Artuklular", "Ata", "Atabeg", "Begteginliler", "Belek b. Behrâm", "Böri" maddelerini kaleme almıştır. Marmara Üniversitesi tarafından çıkarılan *Türklük Araştırmaları Dergisi*'nin 12. sayısı (İstanbul 2002) "Osmanlı Öncesi Batı Asya'da Türk Varlığı" adıyla Coşkun Alptekin anısına yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sadi S. Kucur, "Bir 'Alptekin' Daha Göçtü", *Tarih ve Medeniyet*, sy. 49, İstanbul 1998, s. 71-72; Mustafa Çetin Varlık, "Prof. Dr. Coşkun Alptekin'in Ardından", *TTK Belleteri*, LXII/234 (1998), s. 605-612; M. Said Polat, "Coşkun Alptekin Hayatı ve Eserleri", *MÜTAD*, sy. 12 (2002), s. 9-20.

CENGİZ TOMAR

ALPTEKİN, İsa Yusuf

(1901-1995)

Doğu Türkistan asıllı
siyasetçi ve fikir adamı.

Doğu Türkistan'ın Kâşgar şehrine bağlı Yenihisar kazasında dünyaya geldi. Babası Yusuf Bey, Yenihisar Saylık köyünden Kasım Hacı Muhammed Ali'nin oğlu, annesi Ayşe Hanım da Yenihisar'a bağlı Yeniösten köyünden Hasan adlı bir zatın kızıdır. Tahsil hayatına Çin mektebinde başladı, ayrıca medrese tahsili gördü. Çin mektebinde okuduğu yıllarda aynı zamanda çalışmaya başladı. Toprak vergisinin toplanması sırasında vergi memurlarına yardımcı oldu. 1923'te Yenihisar'a kaymakam olarak gelen Çin De-li'ye Türkçe öğretti ve bu sırada yabancılar arasındaki anlaşmazlıklara bakan dış irtibat memurluğu görevini yaptı. Daha sonra Batı Türkistan'da Endican ve Taşkent'te üçer yıl kaldı. Bu süre zarfında Batı Türkistan'daki Rus rejimini tanıdı, buradaki Doğu Türkistanlı milliyetçilerle görüştü ve iş birliği yollarını aradı. Aynı yıllarda Özbek Türkleri'nin millî şairi Abdülhamid Çolpan ile yaptığı görüşmelerde, onun kendisine yetişmiş insan kıtlığından söz ederek insan yetiştirmek amacıyla Türkiye'ye ve Almanya'ya talebe göndermek üzerinde durduğunu belirtir.

1931'de Hoca Niyaz Hacı tarafından başlatılan bağımsızlık hareketine şahit

olan İsa Bey, Doğu Türkistan'daki Çinli idarecilere halka yapılan zulümlerin önlenmesi gerektiğini, aksi takdirde hareketin yayılacağını ve bölgede Rus işgalinin söz konusu olabileceğini anlatmaya çalıştı. Çin De-li'nin görevden alınması üzerine 2 Haziran 1932'de Pekin'e gitti. Pekin'de ertesi yıl Doğu Türkistanlı Vatandaşlar Cemiyeti'ni kurdu ve *Çini Türkistan Avazı* adıyla bir mecmua çıkardı. 18 Eylül 1936'da Çin Millet Meclisi üyeliğine seçildi. 1938'de Japon-Çin anlaşmazlığı konusunda İslâm dünyasını bilgilendirmek üzere görevlendirildi. Lübnan, İran, Afganistan ve Türkiye'yi ziyaret etti. Bu ülkelerde pek çok devlet lideri, siyasetçi, yazar ve akademisyenle, ayrıca Doğu Türkistan'dan göç etmiş kişilerle görüştü.

Çinliler'in baskıları yüzünden 21 Eylül 1944'te Ali Han Töre liderliğinde İli'de (Gulca / Yining) ayaklanma başladı ve 12 Kasım'da Şarkî Türkistan Cumhuriyeti kuruldu. Çin Devlet Başkanı Çan Kay-şek ayaklanmayı bastırmak için uzlaşma yolları aradı; İli'den gelen bir heyetle görüşmeleri için Mesut Sabri Baykozi, Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Bey'in Urumçi'ye gitmelerine izin verdi. Görüşmeler sonucunda 2 Ocak 1946'da, General Chang Chin-Chung başkanlığında Mehmet Emin Buğra ve İsa Yusuf Bey'in de aralarında bulunduğu bir karma hükümet kuruldu. İsa Yusuf Bey, aynı yıl Urumçi'de Üç Prensipliler Gençler Teşkilâtı'nın Doğu Türkistan şubesini açtı. Altay Neşriyat Evi'ni kurarak *Erk* adıyla bir gazete çıkarmaya başladı. Ayrıca halkın da katıldığı haftalık toplantılar düzenliyordu. 1947'de kurulan Mesut Sabri Baykozi hükümetinde genel sekreterlik görevini üstlendi. Bir yıldan fazla kaldığı bu görevi esnasında milliyetçi, antiemperyalist ve antikomünist politikaları sebebiyle Rusya ve Çin'in tepkisini çekti. 17 Temmuz 1948'de Rus aleyhtarı politikalar izlediği gerekçesiyle hükümet azledildi. Bu sırada Kızıl Çin tehlikesi de had safhaya ulaşmıştı.

İsa Yusuf Bey ve arkadaşları, uzun müzakereler sonucunda güçlerinin Kızıl Çin kuvvetlerine karşı koymaya yeterli olmadığı kanaatine vararak göç etme kararı aldılar. İsa Yusuf 21 Ekim 1949 tarihinde kalabalık bir grupla Doğu Türkistan'dan ayrıldı. 20 Aralık'ta Ladak'a ve oradan Keşmir'in başşehri Srinagar'a hareket etti. Bu arada Mehmet Emin Buğra ile birlikte Tibet üzerinden Hindistan'a gitmek isteyen Kazak Türkleri'ne yardım etmeye çalıştı. Kafilerine sığınma izni alabilmek için Hindistan, Suudi Arabistan ve Mısır'a

İsa Yusuf
Alptekin

gitti, fakat bir neticeye varamayınca 6 Ocak 1952'de Türkiye'ye hareket etti. Aynı tarihlerde Mehmet Emin Buğra da Türkiye'ye geldi. Türkiye'de bir taraftan yaptıkları ziyaretler, diğer taraftan basın yoluyla davalarını anlatma gayretleri sonunda Bakanlar Kurulu, 13 Mart 1952 tarihinde 1850 Doğu Türkistanlı'nın iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye yerleşmesine izin verdi. 1952 yılı sonundan itibaren Doğu Türkistanlılar Türkiye'ye yerleşmeye başladı. İsa Yusuf Bey ise ailesiyle birlikte Haziran 1954'te Türkiye'ye geldi ve 4 Aralık 1957'de Türk vatandaşlığına kabul edildi. İsa Yusuf davasını anlatmak üzere 1970 yılına kadar üç defa dünya seyahatine çıktı ve birçok ülkeyi dolaştı. Başta Asya-Afrika Konferansı, Dünya İslâm Birliği ve Dünya İslâm Kongresi olmak üzere pek çok uluslar arası konferansa katıldı ve devlet büyükleriyle görüştü.

1960'ta kurulan Doğu Türkistan Göçmenler Cemiyeti'ne Mehmet Emin Buğra'nın 14 Haziran 1965'te vefatından sonra İsa Yusuf başkan oldu. 1978'de geçirdiği bir trafik kazası neticesinde uzun süre hastahane kaldı, cemiyetin faal başkanlığından ayrıldı. 1984'te *Doğu Türkistan'ın Sesi* adıyla Türkçe, Arapça ve İngilizce bir dergi yayımlamaya başladı. 17 Aralık 1995'te vefat etti. İsa Yusuf Alptekin, diğer Türkistanlı liderlerden farklı olarak diplomat yönü ağır basan bir şahsiyettir. Meselelerin şiddetten ziyade akılla ve uzun vadeli çalışmalarla halledileceğine inanmıştı. Gençlik yıllarında başlayan mücadele hayatı hicretler, eziyetler, türlü sıkıntılarla sürmüş, hürriyet aşkı bir asra yaklaşan ömrünün son günlerinde dahi canlılığını korumuştur. Mücadeleleri sırasında, "Bir Doğu Türkistanlı olarak Doğu Türkistan davası, bir Türk olarak Türkülük davası, bir müslüman olarak İslâm davası ve bir insan olarak insanlık davası için hizmet edin" tavsiyesinde bulunduğu belirtilir.

Eserleri: "Temir perda arqasındağı Şarqî Türkistan" (*Millî Türkistan*, LXXIV

[Müniş 1951], s. 23-27); *Doğu Türkistan İnsanlıktan Yardım İstiyor* (İstanbul 1971); *Doğu Türkistan Davası* (İstanbul 1981); *Esir Doğu Türkistan İçin: İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları* (der. M. Ali Taşçı, İstanbul 1985); *Unutulan Vatan Doğu Türkistan* (İstanbul 1992); *Esir Doğu Türkistan İçin-2, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları (1901-1949)* (haz. Ömer Kul, Ankara 2009); *Esir Doğu Türkistan İçin-1, İsa Yusuf Alptekin'in Mücadele Hatıraları* (haz. Ömer Kul, Ankara 2010).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Emin Buğra, *Doğu Türkistan Tarihi Coğrafi ve Şimdiki Durumu*, İstanbul 1952, tür.yer.; Andrew D. W. Forbes, *Doğu Türkistan'daki Harp Beyleri* (trc. Enver Can), Müniş 1990; Erkin Alptekin, *Doğu Türkistan'dan Hicretimizin 40. Yılı*, Kayseri 1992; Baymirza Hayit, *Türkistan Devletlerinin Millî Mücadeleleri Tarihi*, Ankara 1995, tür.yer.; Saadettin Gömeç, *Uygur Türkleri Tarihi ve Kültürü*, Ankara 1995, tür.yer.; Abdülkadir Donuk v.dğr., *Türklük Mücahidi İsa Yusuf*, İstanbul 1997; Hacı Yakup Anat, *Hayatım ve Mücadelem* (haz. Soner Yalçın), Ankara 2003, tür.yer.; Abdullah Bakır, *Doğu Türkistan Millî İstiklâl Hareketi ve Mehmet Emin Buğra*, İstanbul 2005, tür.yer.; Polat Kadiri, *(İlke Tarihi) Baturlar: Doğu Türkistan Millî Mücadele Tarihi (1930-1949)* (haz. Ömer Kul), Ankara 2009, tür.yer.; Ömer Kul, *On Yıla Sığan Efsanevi Ömür: Osman Batur Han*, İstanbul 2011, tür.yer.

ÖMER KUL

ALTINBAŞAK, Ahmet Hüsrev (1899-1977)

Said Nursi'nin önde gelen talebelerinden.

Isparta'da doğdu. Babası Mehmed Efendi, annesi Ayşe Hanım'dır. Osmanlı devri Isparta valilerinden Hacı Edhemoğlu Ali Ağa'nın torunudur. Yeşilsarıklılar diye bilinen baba tarafından soyunun Hz. Ebû Bekir'e, Hâfızıkurrâlar olarak bilinen anne tarafından ise Hz. Hüseyin'e ulaştığı kaydedilir (*Bediüzzaman Said Nursî*, I, 405). Ahmet Hüsrev gençlik yıllarında zikir meclislerine katıldı. 1916'da Isparta İdâdisi'ni bitirdikten sonra I. Dünya Savaşı'nda

Ahmet
Hüsrev
Altınbaşak

Istanbul'da orduya alındıysa da yaşı küçük olduğundan cepheye gönderilmedi. Dört yıl sonra gönüllü olarak katıldığı Millî Mücadele'de batı cephesinde Yunanlılar'a karşı savaştı. Manisa yakınlarında esir düştü ve üç yıl boyunca Korfu adasında esir kaldı. Esaret dönüşü Isparta'da maliye, sağlık işleri ve tapu dairelerinde çalıştı. Isparta merkez, Şarkıkaraağaç ve Keçiborlu'da sekiz yıl memuriyette bulundu.

1931'de, beş yıldan beri Isparta'nın Barla kasabasında sürgünde bulunan Said Nursi ile tanıştı ve memurluktan istifa ederek kendini onun yeni telif etmeye başladığı Nur Risâleleri'ni yazıp neşretmeye adanmış. Yeni harflere karşı mesafeli duran Said Nursi risâlelerini Arap harfleriyle yazdırıyor ve talebelerinden de bunları elle yazarak çoğaltmalarını istiyordu. Hüsrev Efendi, Nur Risâleleri'nin çoğaltılması için yoğun bir çalışma içine girdi, evine kapanarak bütün vaktini risâleleri çoğaltmaya ayırdı ve bir ayda on dört kitabı bitirmek suretiyle büyük bir başarı ortaya koydu. Zamanla istisnah ettiği risâlelerin sayısı yüzleri buldu. Said Nursi çeşitli eserlerinde onun bu alandaki hizmetlerini defalarca dile getirip takdir etti ve kendisine karşı olan özel yakınlığına vurgu yaptı (*a.g.e.*, I, 428, 452, 454, 455; II, 463; *Şualar*, s. 553; *Kastamonu Lâhikası*, s. 3, 105; *Mektûbât*, s. 238; *Barla Lâhikası*, s. 64). Hüsrev Efendi ayrıca, öğrenciler tarafından yazılan veya teksirle çoğaltılan eserlerdeki yanlışları tashih etme işinde yardımcı oldu. Said Nursi de onun risâleler hakkındaki fikirlerine ve kararlarına itibar etti, kendisine risâleler üzerinde değişiklik ve düzeltme yapma yetkisi verdi (*Şualar*, s. 602; *Kastamonu Lâhikası*, s. 67; *Bediüzzaman Said Nursî*, II, 953, 954).

Said Nursi ve talebelerinin Eskişehir, Denizli ve Afyon'da hapse girdikleri yıllarda Ahmet Hüsrev de onların içinde yer aldı. Said Nursi bu dönemde Barla, Kastamonu ve Emirdağ gibi yerlerde sürgünde ve sıkı takip altında iken Hüsrev Efendi ondan gelen tâlimatlar doğrultusunda Risâle-i Nûr neşriyatını ve risâlelerle ilgili hizmetleri Isparta'da yerine getirdi. Bu faaliyetleri sayesinde Risâle-i Nûr talebeleri arasında zamanla "üstâd-ı sâni" diye anılmaya başlandı. Nitekim Isparta Cumhuriyet Savcılığı'nın 1956'da Said Nursi ve seksen üç talebesi aleyhinde hazırladığı iddianâmede onun üstâd-ı sâni olarak tanıdığı hususunda kendi ikrarının, ayrıca çeşitli delillerin bulunduğu ifade edilmektedir (*Bediüzzaman Said Nursî*, III, 1136). Tevâfuklu mushafın yazılması işiyle de

Ahmet
Hüsrev
Altınbaşak'ın
mezarı

ilgilenen Hüsrev Efendi bu sebeple kırk beş yılı bulan bir inzivâ hayatı yaşadı. Said Nursi'nin Kur'an'daki tevâfuk çalışmasında ona yardımcı oldu, böylece tevâfuklu mushaf-ı şerif şekli ortaya çıktı.

1960 yılında Said Nursi'nin vefatından sonra Hüsrev Efendi, Risâle-i Nûr'un neşrine yönelik hizmetlerini yakın arkadaşları ve çevresinde toplanan yeni nesil Nur talebeleriyle beraber sürdürdü. 1960'lı ve 1970'li yıllarda Isparta'daki evi talebe ve ziyaretçilerin uğrak mekânı haline geldi. Bu arada 1960, 1964 ve 1971'de toplam dört yıl hapis yattı. 1971'de en yakın talebeleriyle birlikte girdiği Eskişehir hapishanesinde üç yıl kaldı. 1974'te hapisten çıkınca tevâfuklu mushafın basımı için Hayrat Vakfı'nı kurdu. Üç yıl bu vakfın çatısı altında hizmetlerini sürdürdükten sonra 20 Ağustos 1977'de İstanbul'da vefat etti ve Isparta'da Doğancı Mezarlığı'nda defnedildi. Hüsrev Efendi'nin dokuz defa yazdığı tevâfuklu mushaf Hayrat Vakfı tarafından 1984 yılından itibaren İstanbul'da neşredilmiş, bir süre sonra Risâle-i Nûr'un Arap ve Latin harfleriyle nüshaları, ardından da başta Arapça olmak üzere diğer dillere yapılan tercümelemleri basılmıştır. Hüsrev Efendi'nin Risâle-i Nûr hizmetindeki büyük gayretleri sebebiyle Said Nursi'nin mektup ve eserlerinde kendisinden 500'ü aşkın yerde bahsedilmektedir. Said Nursi'nin ayrıca onun mektuplarından oluşan bir kitap derleyerek bunu "Yirmi Yedinci Mektup'un Zeyli" adıyla *Risâle-i Nûr Külliyyâtı*'na dahil etmesi bu özel ilginin bir başka tezahürüdür.

BİBLİYOGRAFYA :

Said Nursi, *Emirdağ Lâhikası-1*, İstanbul 1996, tür.yer.; a.mlf., *Şualar*, İstanbul 2009, s. 553, 602; a.mlf., *Kastamonu Lâhikası*, İstanbul 2009, s. 3, 67, 105; a.mlf., *Mektûbât*, İstanbul 2011, s. 238; a.mlf., *Barla Lâhikası*, İstanbul 2012, s. 64; İhsan Atasoy, *Mustafa Sungur*, İstanbul 2012, tür.yer.; *Bediüzzaman Said Nursî ve Hayru'l-Halefi Ahmed Hüsrev Altınbaşak*, Isparta 2013, I-III.

CEMAL ERŞEN